НАПИСАО

ЈАША ТОМИЋ

НА ПРЕЛОМУ

Цена 4 потуре.

У НОВОМ САДУ

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВ. МИЛЕТИЋА

1905.

*) Дуго сам премишљао: је ли време да напишем ове редове? Ово о чему пишем врло је лако написати, али је доста тешко прочитати.

Предмет о коме пишем, изгледа ми, да се може написати само симпатитетичким, невидовним мастилом. То је мастило бледо, слова се сасвим изгубе на белој хартији. Они, који узму ствар површно, кад загледају у ту хартију, баце је из руке и кажу: То је ништа! Али кад неко пређе преко такве хартије топлим предметом, слова постају читка речи јасне.

Ако моји читаоци немају разумевања за ову ствар, ако преко ових редова не пређу са топлотом душе своје, онда сам забадава писао.

Хоћу ли наћи тог разумевања и те топлоте код мојих читалаца?!

* * *

Угарска корача у сусрет новом добу и новом уставу. Не зато што је већ скоро изумр'о онај наранштај. који је створио поравнање од 1867. године. То поравнање између Аустрије и Угарске створило је Аустро-Угарску. А Аустро-Угарска то је нешто, што је и једна држава и две државе, а није ни једна држава, ни две државе. До душе може се живети и у магли, али не вечито. Ван тога од 1867. године промениле су се и економске прилике. А кад се промену економске прилике, оне вуку за собом и политички и културни и сваковрсни преображај.

Основи за нов устав могу се написати и преко ноћ, али се не стварају преко ноћ. Прави основ за нов устав зре лагано, лежи у приликама и била би несрећа, кад би се каква поле крупнија ствар превидела, или се изгубила из рачуна.

Ја хоћу да говорим поглавито о оном, о чему се данас тако нерадо слуша. О народносном питању. Ко се на ово мргоди или мисли: имамо важнијих питања, нема право. Сви су прави политичари данас на чисто с тим, да се преко народносног питања не сме олако прећи. Напротив: докле се год то пи-

*) Ова је књижица изашла и на мађарском језику.

949.702
T59n

тање правилно не реши, сметаће решењу свију других питања.

Има доста политичара у Угарској, који до душе траже да се реши то питање, али не главом, него ногама, јер хоће да се народности прегазе. Последњи избори за државни сабор, као да им дају за то нове подлоге. Они виде само то, да су се народности Угарске овог пута заталасале много јаче но иначе, па су добиле тако мален број посланика, да се управо губе. Са таквом »*СИТНИЦОМ*« многи мисле није вредно рачунати. Још један стисак, и народности ће престати дисати.

Но ко би рачуно снагу и значај народности, по њихову броју у сабору, створио би врло рђав рачун. Наш неправедни изборни закон, заокружење срезова, насиље при изборима, корупција, па онда што нам не дозвољавају организацију, то је све скупа управо једна изборна клопка. Чим народности уђу у ту изборну клопку, онда могу да добију само неколико мандата, који су им постављени као неки мамац, и ништа више.

Сабор би био огледало народних тежња и жеља, кад би те тежње и жеље могле да уђу у сабор без икакве сметње, а то није случај. Па опет, изгурати некога из сабора, то још не значи изгурати га из државе и избрисати га из рачуна.

Народи су производ историјског развитка. Они постоје, ту су, и кад су већ ту и постоје, имају права на живот. А право на живот, даје и право на развитак. То се не може ни превидети, ни збрисати. Сваки насилнички покушај, довео би до незадовољства и борбе, а то би сметало правилном развитку Угарске.

Ко мисли, да из ових редова говори страх, вара се. Ја устајем против оне препредене и бездушне политике, која иде за тим, да завади народности Угарске са Мађарима. Устајем против оне политике, која хоће борбу међу синовима заједничке домовине, те да тиме ослаби Угарску и омете је у развитку. Та је политика створила и Берзевицијев законски предлог о школама.

Та политика коју данас гледамо, није нова за

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN

нас. Наши су стари све то већ више пута претурили пр ко главе. Претурили и остали живи. Па не само ми, него и Мађари. Да наведем само један пример.

Марија Терезија је увела у Угарској по школама немачки језик. Али не бајаги зато, да тим језиком угуши друге. Боже сачувај! Него тек да има сваки прилике да тај користан језик научи. Тако се говорило онда, у времену Марије Терезије. Кад је године 1879. у угарском сабору донесен закон о школама. XVIII. з. чл., онда је референт Барош казао од прилике то исто: Ми не дирамо ни у чији језик! Ми хоћемо само нека имају сва деца прилике да поред свог матерњег језика науче нешто и мађарски. .

После Марије Терезије дошао је цар Јосиф и он је већ откриo карте. Наредио је да се у свима школама учи немачки језик као главни, јер *јединствена држава, тражи и јединствени језик.*

Тако је говорио недавно и министар Берзевици, кад је тражио од народне школе, да у првом реду сваког научи: правилно читати, писати и говорити мађарски.

Па шта видимо! Још је цар Јосиф II доживео, да се покаје и види, како је сипао воду у решето. И још ће министар Берзевици бити жив када ће увидети, да је био јако беспослен, кад се дао наговарати да напише тај предлог о школама.

Законски предлог министра Берзевиција нема за подлогу цивилизацију, него мађаризацију. Зато је и неизводљив.

Истина у историји налазимо свакојаких примера. Има забележено, да су се два народа слила у једно и створили трећи. Тако су Гали и Римљани створили Француз. И има народа који су се претопили у други народ. Тако су се Англосакси претопили у Енглезе. Бугари су опет изгубили свој језик и узели словенски. Нећу да навађам оне силне сличне примере, јер су познати.

Ја хоћу да нагласим само ово. Сви народи, који су изгубили свој језик и претопили се, нису ни осетили шта се с њима догађа. То се догодило по

историјској потреби и дошло је само од себе. У историји нема примера, да је један народ казао: Ја хоћу ове народе да претопим, па да их је претопио. А то се није догодило за то, што би сваки такав напад изазвао отпор. Кад један народ осети, да хоће да му ишчупају тако рећи језик из грла, узавре му крв и он се брани.

Хиљаду година живе немађарски народи с Мађарима у заједници. И да је било услова, да се ти народи претопе у Мађаре, то би се већ давно догодило. Али се није догодило путем природног, историјског развитка, а неприродним, уметничким путем, то се никад догодити не може.

Берзевиц јев предлог н. пр тражи од основне школе оно, што она никад учинити не може. Мало дете, које незна честито ни свог матерњег језика, треба да научи правилно мађарски. То је као кад би хтели онога научити јахати, ко не уме честито ни да иде.

Али ће тај законски предлог, ако пос ане законом, постићи нешто десето. Деца немађарских народа, треба у основној школи поред осталих предмета, које уче мађарска деца, још да науче правилно читати, писати, рачунати и говорити мађарски. То она могу учинити само онда, к д би им нов школски закон дао другу памет, ал он то не може.

И догодило би се то, да деца немађарских народа, не би научила правилно ни свој језик, а ни мађарски, нити би присвоила најпотребнија основна знања. Њих би основна школа само збунила, она би заостала у свему. Она би улазила у борбу за живот културно слаба, па би и материјално пропала.

А може ли то икоји народ мирно примити, а да не отпочне против тога најодлучнију борбу?!

Ми опажамо у целој земљи, у целој природи разноликост. В ћ и руже нису једнаке боје. Има белих, црвених, жутих Са сваком бојом иде успоредо и други мирис и друге особине Тек сложене у венцу, оне су драгоцене Како би изгледао онај, који би тражио да све руж у једном врту буду једнаке боје Или да белих ружа мора нестати? То би била борба против природе. Нису ни женскиње једнаке. И за-

што да буде само црномањастих? И зашто да не буде и плавих, па и граорастих? Краљ Стеван је добро схватио разноликост, која влада у целој природи кад је казао: Слаба и трошна је она држава, у којој има само један језик и један народ и где владају једни обичаји

Кажу, да су се немађарски народи борили чак мачем у руци против Мађара, и да се претапањем морају онемогућити слични случајеви. Истина! У току векова догађало се и то, али зар се није догађало у току векова, да су се и Мађари борили мачем у руци између себе. Зацело, и то не једаред. Грађанских ратова бивало је у свима државама, па још *понајчешће* тамо, где је само један народ.

Ко прочита оне листове историје, кад је Угарска расла, јачала и утврђивала се, наћи ће на сваком листу њеном имена немађарских народа. Заједно смо бранили отачбину против Татара, Турака и других непријатеља. Ми налазимо имена Срба и других као палатина Угарске, нал зимо их на највишим местима. И је ли отуд бивало штете?

Говори се о историјским народима. Сваки је народ историјски. Сваком народу даје његово право то, што постоји, а не тек историја А зар н. пр. нису Срби имали у Угарској деспоте, војводе, повластице?

Свако доба има своју историју. Зар се ми нисмо у 60-тим годинама прошлог века борили са Мађарима заједно за устав и самосталност Угарске? Зар смо помислили да идемо у Беч у „проширен државни сабор?“ Народности су рачунале, да ће и у новом добу, у слободној домовини бити признате и наћи услова да постоје и развијају се на уставној основи.

И зар сад у место мира да дође до нове борбе? Зар да се на прагу но ог времена и новог устава одгурне у страну велика снага, и зар је та снага толико на одмет?!

Они, који гоне Угарску на пут шовинизма, заборављају и губе из рачуна, да могу на Угарску наћи велика искушења и црни дани. Или су зар тако сигурни, да ће увек све ићи глатко? Па зашто не раде на томе, да скупе и подигну сву сна-

гу Угарске за времена. Паметан човек ради то онда, кад му је — најбоље.

* * *

Велики мађарски родољуб Данило Ирањи казао је: Онај ће препородити Угарску, ко створи мир и задовољство међу њеним народима.

А како је данас међу тим народима?! Испуњавам велику дужност, кад се лаћам посла, да разгрнем завесу и покажем голу јаву. Јер на жалост, многи говоре о народносном питању, а нису ни видели н. пр. Србина и Румуна, осим владине посланике Дракулића и Шербана у сабору. И многи црпе своје обавештаје од писаца, који чак ни Дракулића и Шербана видели нису.

Волио бих да вам изнесем душу читавих милиона немађарских народа, који живе у Угарској. Ви би се по свој прилици стресли ..

Није ни мађарски народ сретан и задовољан у својој домовини, али има велико преимућство над немађарским народима. Мађарима не могу да кажу: Ти си бунтовник! Ти си опасан по своју државу!

Немађарским народима баш то кажу. Ниткови најниже врсте, варалице и дефрауданти досетили су се томе. То је најобичнија кесаропска политика. Да их не очепају за гушу, они показују на другог и вичу: Држите, ено га лопов! Несавесни чиновници, који су глобили и харали онај један народ, имали су само једну одбрану: — „Ено бунтовника! Треба народности стегнути и не веровати им. Ово је село и овај крај зољино гнездо... А на нас поштене вичу и жале се, што нисмо као они.“

И поста — слободна крађа и слободно пашовање над немађарским народима. То се вуче још од Коломана Тисе а можда и раније.

Отидите у српско, романско, словачко село и ви ћете наћи стање, каковог нема ни у стражњој Индији. И међу полудивљацима цене човечије достојанство већма но код нас.

У нашим селима, нарочито у онима, која су близу српској пл румунској граници, нема устава, нема закона, нема ничега, до ли бележника. Он је Бог и отворено каже: Ја сам ваш Бог! Те стеге,

тог апсолутизма, нема нигде. Човечије достојанство у тих „слободних грађана“ Угарске не цени се ни у шта и понижено је до скота

Апелате нема! Виши административни чиновници, обично не познају ни језик оног народа, не разуму га, још мање познају обичаје његове, а најмање имају љубави према њему Кад се он савија под мукама, њима долази смешно.

Какве појмове има и може да има тај свет о „слободној и уставној Угарској?“ Он не види од тога ништа. О оном што пише у законима он је нешто слушао, али је тврдо уверен, да је то лаж и да хоће да га преваре.

Он сматра по свој прилици државу за највећег душмана свога. Сматра да му је она крвни непријатељ, нека аждаја која гута његов новац, одводи му одрасле синове, и која је поставила натароша да га кињи, мучи и над њим господари. О оној вишој господи зна само толико, да се часте код натароша, да му држе страну и да се код њих није још никад помогао.

Или зар мислите, да тај свет сматра и може сматрати Угарску за добро уређену уставну државу?!

Па тек кад дођу избори посланика за државни сабор! Некад нам народностима догрди изборна комедија те смо пасивни. Ал' некад устану неки међу нама и кажу: „Знате ли да је политика пасивитета револуционарна политика?! Она значи: Не верујем у уставност, не верујем да се путем сабора може нешто постићи. На част вам то! Ја се повлачим набурено у буџак и чекам моје време. Немојте браћо тако, него хајд да уђемо у изборе, да нам се не подмеће којешта.“ И онда ми „агитатори“ и „бунтовници“ улазимо у срезове, и причамо народу о неком изборном праву његову..

Сиромах народ! Он верује у то право, пружи чак руку да га ухвати, али га тада немилостиво ударају по прстима. Шта, зар тај роб да се отме, зар он може и сме на другу страну, но на ону, како му то заповедају натарошки и солгабировић?! И тада натарошки и солгабирови завриште као да им дерете кожу: — Агитатори, бунтовници!

Сви смо ми читали у будудимпеш анским опозиционим новинама у очи избора тужбе, што влада просипа толики новац и чини незаконитости по мађарским срезовима. И онда даваху влади овај савет: Кад већ хоће да купује душе и да чини насиља нека се окане мађарских срезова, него нека купује душе и чини насиља по срезовима у којима живе народности. Тамо би јој се то могло опростити, па чак и одобрити. . — Зар није то чудновато!? Дају лисици савета, како треба да дави кокошке.

Ја сам био те среће, да ступим као кандидат српске народне радикалне странке за белоцрквански срез. Чим сам ступио у прво село (у Ујму) дочекао ме је солгабиров Шомођи са 2 компаније војника и гомилом жандара. Војници су направили кару и у ту кару пуштаху (са бирачком листом у руци) бираче Кад видеше, да се бирачи не боје да уђу међу војнике прекинуше пуштање..

И у сред војничке каре, морао сам да држим програмни говор. Солгабиров Шомођи нудио је да „апелирам" имам 15 дана времена . . А када је видео, да нисам толико луд, да под оним приликама тражим „правду", он је шкргутао зуби и позвао ме да одступим. јер ће бити покора, кад је само моје име довољно да успламти цео срез.

У пратњи две компаније војника и жандара ишао сам у друго село... У сред војничке каре држао и опет програмни говор. Никакав додир с бирачима није б о дозвољен. А солгабиров Шомођи понашао се тако, да је сваког часа могла да падне крв.

У оваком лудом времену какво је данас код нас, догађа се, да људи неправилна мозга и неправилних живаца важе као „строги чиновници". Њихова болесна нарав гони их, да показују силу, моћ, кињење. Пре су звали такве људе „претеранима" највише тиранима. Модерна наука убраја их у умоболне.

Моје је тврдо уверење да и Шомођи спада у ту врсту људи, и да је просто луд. Ја сам и брзојавио министру да га даде лекарски прегледати. Он

је без икакве потребе размахивао жандарима и војском, као што то чине мала деца с батром. Пред кућом свештеника, који су били уз мене, стајали су по ву ноћ жандари; солгабиров Шомођи хватао је за гушу општинске чиновнике, што нису хтели да дочекају владиног кандидата Сивака и суспендовао их. У Кусићу нападају жандари бајонетима бираче, и ране двојицу само за то, што вичу: живио Јаша Томић!

Било је необичних, јединствених призора. У Стражи је општински бележник коме по његовој вредности не би требало поверити да чува ни чопар гусака, а не да администрира читаво село. Он место да одржава ред, спречава ми говор дивљом дреком: живио Сивак! Пустио је да ми приђе само неколико људи, а цело село је одгонио са жандарима далек од општинске куће. Ти стоје са уздигнутим рукама и вичу према натарошу: Лопове! Лопове! Из сланик жуп није се смешка, и вели: Шта ћете, такав је овде свет!

У маленој Белој Цркви нем места да се сместе бирачи из тог највећег изборног среза Угарске, а солгабиров забрањује да се кола разместе по оближњим селима, већ та села поседа војском и жандарима, и гони би аче да обилазе село преко леда.

Секељкеве је неколико дана опкољено, (да не би Мађари дошли и гласали за народносног кандидата) и неколико кола бирача мора да побегне до биралишта и гласа на мене.

Напослетку кортеши владине странке иду са жандарима по бираче. Пред кућом стоје кола у којима су два жандара с натакнутим бајонетима: Vätter, abstimmen kommen! вичу кортеш. Сирота домаћица једва жива од страха пружа мужу капут, а он иде да гласа. На моју тужбу одговарају, да жандари прате кортеше ради њихове сигурности.

Какво мишљење стичу бирачи о уставности и слободним изборима не треба ја да кажем.

Пао је предлог да бирачи изнајме железницу и тако дођу на изборно место. Али ни један да чује о томе. Шта, зар да изваде из машине какав заглавак и оставе нас на сред пута?! А они други долазе 24 сата раније на биралиште, јер су чули, да ће про-

гласити главну ћуприју као трошну, и неће им дати преко...

Кад у једној држави грађани постају толико неповерљиви према извршним органима, па чак и према државној железници, може се мислити шта су јадници све искусили...

Хоћу да прекинем ово причање. Али истину кажем: гледајући оволике покоре, било ме је много пута стид, што сам грађанин Угарске.

И само још питам: може ли то тако остати?! И коме то иде у рачун?!

Дабогме да сам читао о промени изборног закона, која се спрема. Али упада у очи, да нико од меродавних, чак ни опозиција не тражи тајно гласање. А докле год се не уведе тајно гласање, никаква строгост неће спречити корупцију, насиља и трговање с људским душама.

Многи су се милиони круна просули на овим изборима. И то са обе стране. Само пазимо, да једног дана не дође неко, ко има више новаца и од владе и од опозиције, па да тај неко не проспе 20, 40, 50 и више милиона круна и тада може да победи он. Јако се чудим да на то нико озбиљно не мисли, а то је канда тако близу...

* * *

Ветар најаче дува онда, кад хоће да стане. А шовинизам кад се издигне на прстима, само да би био већи, а носом хоће да запара небо, онда је најслабији и тек што није пао.

Угарска има данас најназаднији изборни закон у својој Европи. Закони о општинској и жупанијској самоуправи само су то по имену. Закона о слободи зборова и удружења и нема. Па каква основна политичка права има „*слободан грађанин уставне Угарске*“?

У истини никаква! Док су се друге неуставне државе развијале у напредном правцу, дотле је у Угарској слобода грађана стално опадала. Не за то, што Мађари не би волели слободу. Него је пусти, заслепљени шовинизам отео маха и натурио се за вођу мађарском народу. Тај је шовинизам дошао

напослетку дотле, да је поставио начело: Не дајте немађарским народима Угарске — ништа Не дајте им слободе, не дајте прилике да се развију, јер би то било опасно. И боље и Мађарима ништа, него да добију и други. На послетку је цела та политика добила овај вид: Боље и Мађарима извадити једно око, само да народностима изваде обадва.

Ово је највећа несрећа по Угарску. И ја сумњам, да је та болест никла природним начином у срцу мађарског народа. Она је унесена с поља.

Но рекох већ: ветар највећма дува о да, кад хоће да стане. Изгледа да мађарски народ не може да одржи убитачни отров шовинизма у своме телу, него га повраћа. То се јасно показало при прошлим изборима за државни сабор. Народи Угарске ако и нису политички васпитани, али имају политичког осећаја. Чак и дивља патка има осећај, који је чува од пропасти. Она бега од ловца и његових заседа, јер осећа опасност Па зар да народи немају бар толико здрава осећаја, колико дивља патка?

На овим изборима се јасно показало, да мађарски народ, где је год измешан са немађарским народима, захтеваше заједнички, братски рад са нами Ма колико да су га одговарали и пр тили му, он је показивао јаке воље да гласа за народносне кандидате, против владиних. Па је то на неким местима и чинио. А шиљао је из разних крајева чак депутације у Б Пешту, Фрањи Кошуту и управи удружене опозиције, да омогући заједнички рад...

Они чланови мађарског народа, који живе измешани са осталим народима Угарске, виде веома добро ону велику лаж, коју распростире шовинизам. Виде они добро, да несрећи Угарске нису криви немађарски народи. Та ти народи страдају као он, сиромаше као он, селе се у Америку као он. Сви су то једнаки пашеници. И он не може више да их криви за сву несрећу Угарске, јер му то не дозвољава памет његова и срце његово. Он хоће да се удружи с онима, са којима заједно страда, па да се братски бори против невоље, која нас све једнако дави.

Не боли Мађара, што неко говори српски или

другим језиком, њега боли то, што док су нас завађали, лисице су јеле месо, па нам ево већ једу и лебац.

Године 1904. иселило се у Америку и Румунију преко 19.000 особа више но године 1903. Године 1904. само се децембра месеца иселило преко 32.000 душа. Ови званични бројеви забележили су само оне, који су се иселили с путним листовима, а огроман је број оних, који се селе без путних листова. Америка је већ препуна и неприма нас више радо. Већ се почели селити из Угарске у Азију и Африку. И ако овако даље устраје, мораћемо да се молимо Богу, да створи за нас нову земљу, нов део света, где ћемо се моћи исељавати у будуће.

Но опажа се струја код свију народа Угарске, да поцењају онај закон који регулише и олакшава исељавање у Америку. Постоји струја да се братски поради на томе, да у Угарској буде места за све, а да се грађани њени не потуцају по белом свету.

У сваком човеку постоји тежња, да буде сретан, задовољан, напредан. Ту му је тежњу усадила природа И према томе је цел државе, да ради поглавито на томе, да сви њени држављани буду сретни, задовољни и напредни, јер држава постоји ради држављана, а не држављани ради државе И каква би то могла да буде „државна мисао," која нема ту задаћу? И зар је природна и поштена државна мисао, која иде за тим, да велики део својих држављана лиши језика, народности, па и самог имена. Та то је горе и страшније, но да хоће да им свуче капут и кошуљу

Таква „државна мисао", не ствара, него разорава, не уноси међу држављане мир, него борбу, не служи држави, него — трећем

Све ово је почео да увиђа мађарски народ. Бар онај део народа, који мотиком мора да копа из земље насушни хлеб свој. Мађарска интелигенција, која пером копка по мастилу, да би дошла до свога насушног печења, још није осетила сву тежину данашњег положаја. Ја не омаловажавам рад са пером, нити држим да је тај рад тако лак та и сам живим од пера). Али коме још никад није нестало у

кући хлеба, чија деца још никад нису заплакала од глади, кога још никад нису несавесни натароши и солгабирови кињили или хватали за гушу. тај мало доцније осети, да се овако не може дуго живети, па ма како да је паметан. Мало је тешко ући у туђу кожу.. Но и ако „*сит гладноме не верује*“ ипак је обичај, да паметан домаћин брани и суседову кућу.

Мађарски политички кругови сасвим мирно гледају, где на све стране лиже пламен на згради наше народне црквене автономије. А та је автономија осигурана државним законом На основу IX. зак. чл. од 1868 године српски народни црквени сабор има права да преко својих органа рукује са закладама које се односе на његове цркве и школе. Па опет је недавно *краљевском резолуцијом* промењена цел Текелијине закладе (а српски народни црквени сабор, није чак ни саслушан) а за тим је та заклада од преко 2,200 000 круна изузета испод управе српских народних црквених фондова и поверена наименованој управи, која је неодговорна према сабору. Ово је већ конфискација српских народно црквених добара. А та је конфискација отпочела 1895. године, продајом беочинске каје, а опет путем *краљевске резолуције*.

У „уставној Угарској“ се у велико влада. управља, мења и одузима са — краљевским резолуцијама. Ти покушаји иду „дивно“ од руке, а мађарско јавно мнење и не помишља, да су овде извадили из буџака неуставне сикире, које ће данас сутра пасти и на другу главу. Може бити да и неће скоро, ал може бити и да хоће. Логика догађаја није мачка, да огребе одмах, чим је дирнете Погрешке очева, свете се често чак на деци, али се свете.

Ми одавна пренераженo гледамо, шта се чини у уставној држави. Један део народно црквеног новца, који је пронверио патријарх Георгије Бранковић иде у низорну благајну владине странке. А иначе нема ни једног слова у целој нашој автономији, које није погажено на најлакомисленији начин Кад наше највише автономне власти, донесу какво решење, довољно је, да странка која је изгубила, даде бележнику неколико круна или форината. Бележник

умоли посланика, а две три речи господина посланика довољне су, да се све одредбе наше автономије окрену тумбе, на главу, и да влада донесе друго решење..

Тешко је вечито стезати срце и вечито ући стегнутим срцем! Сад је већ отпочела борба — *раса*.

Ми још нисмо примили бачену рукавицу. Нас још руководи *начело* Ми још водимо рачуна о оном: ко шта хоће. Ако смо опозиционари и обарамо владу, ми још никад нисмо казали Србину бирачу: Гласај на Србина па ма био владине странке, јер ти је ближи од Мађаре опозиционара. Вође мађарске опозиције поручиле су својим бирачима свуда нарочито у Панчеву, Кишп Јенеј-у и другде да им је и Мађар владине странке ближи него опозиционар народњак. Дал да почнемо и ми тако. па да добијемо чисту борбу: борбу Мађара против Србина, борбу Србина против Мађара, борбу Мађара против свију других народа и борбу свију народа против Мађара?!

Зна ли мађарска опозиција: шта је било у панчевачком срезу, кад је поручила да њени бирачи помажу овога пута владиног кандидата. Ернеста Данијела? У томе срезу забранили су нашем кандидату дру Славку Милетићу да држи програмне говоре, нису му дозволили ни да се разговара с бирачима, ни да руча у селу, а пратили га са жандарима на сваком кораку? Мађарска опозиција, која се удружила у овом случају с владином странком постала је јатак владин у најгрђим насиљима. Тамо се злоупотребљавала војска. А кад се на белом дану пред хиљадама људи овако поступало са посланичким кандидатом, како ли се поступало у четир ока са јадним бирачима?

Држи ли и мађарска опозиција да смо ми грађани другог реда, или оно што су Херери у немачким насеобинама?!

Кад је вук хтео овцу да поједе, онда му је увек овца мутила воду. Проглашују нас као непријатеље државе. Али нису непријатељи државе они. који траже своја права и хоће: сваком своје! Нисмо непријатељи државе ми, који чувамо своје аманете. љубимо своје светиње, поштујемо оно што нам је

од матере остало: језик и народност. Тога се поштен човек не одриче, као што се и Мађар тога одрекао не би.

Непријатељи су државе они, који хоће што је неприродно. А све што је неприродно изазива борбу међу синовима једне домовине. У овим жалосним приликама кад Угарска има тако огромних непријатеља, не треба рођене синове њене доводити у искушење.

И ми хоћемо јединствену државу. Али јединствену државу не ствара нити може створити један заједнички језик, већ само заједничка љубав и задовољство свију народа у домовини. Зајединствену Угарску сасвим је доста осим тога: јединствено законодавство и јединствена управа. И ми хоћемо слободну и независну Угарску Готови смо да се боримо за њу Али хоћемо да у независној слободној Угарској не будемо запостављени, но да уживамо и ми она права, која нам припадају.

А ако се пође другим путем, ако се буде изазивала борба, ако се буде спречавао напредак, шта ће вредити, кад би у Угарској видели једног дана 18 ил' 20 милиона просјака. који говоре мађарским језиком? Не верујем да би се тим могао задовољити ма и највећи мађарски шовиниста, јер просјаци не рачунају ни у што, нити могу очувати државу.

Са сваке стране се спремају крупни догађаји Како ће нас затећи ти догађаји?! Ако има у Угарској у истини великих људи, они не смеју после да кажу: Изненађени смо! То нисмо предвидели. Јер право вели Цицеро да је особина одиста великих људи та, да предвиде догађаје који ће наступити, и да их нипита не сме затећи неприправне

— — — — — — — — — —

Може бити да сам само сипао воду у решето... Све једно! За моје време и онако није штета.